

به نام خداوند جان و خرد

بوم‌شناسی شهری

امین ابراهیمی دهکردی

آزاده روزبهانی

کتابخانه ملی و اسناد ایران

کتابخانه ملی و اسناد ایران

سرشناسه: ابراهیمی دهکردی، امین، ۱۳۶۴
 عنوان و نام پدیدآور: بوم‌شناسی شهری / امین ابراهیمی دهکردی، آزاده روزبهانی
 مشخصات نشر: تهران، دریاچه نو، ۱۴۰۰
 مشخصات ظاهری: ۲۵۰ ص: جدول، نمودار.
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۰۵۹-۸-۵
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

موضوع: بوم‌شناسی شهری (جامعه‌شناسی)
 شهرسازی -- جنبه‌های زیست‌محیطی
 توسعه پایدار شهری
 بوم‌شناسی شهری (زیست‌شناسی)
 بهداشت شهری
 Urban ecology (Sociology)
 City planning -- Environmental aspects
 Sustainable urban development
 Urban ecology (Biology)
 Urban health

شناسه افزوده: روزبهانی، آزاده، ۱۳۶۲

رده‌بندی کنگره: HT241

رده‌بندی دیویی: ۳۰۷/۷۶

شماره کتابشناسی ملی: ۸۲۲۲۱۳۲

بوم‌شناسی شهری

امین ابراهیمی دهکردی، آزاده روزبهانی

ناشر: موسسه آموزش عالی مازیار (گروه شهرسازی) و دریاچه نو

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰,۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۰۵۹-۸-۵

نشانی ناشر: میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، کوچه رشتچی، شماره ۱۵، واحد ۵ / کد پستی: ۱۳۱۳۹۷۵۹۷۲
 تلفن: ۱ - ۶۶۴۳۳۷۸۰ - ۰۲۱ / www.daricheno.ir

نشانی موسسه آموزش عالی مازیار: استان مازندران، نور، رویان، صندوق پستی ۵۱۱
 تلفن: ۱ - ۶۲۱۰۰۳۰ - ۰۱۲۲ / www.maziar.ir

«کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به موسسه آموزش عالی مازیار می‌باشد.»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	پیشگفتار.....
۱	فصل اول.....
۱	مفاهیم پایه بوم‌شناسی.....
۳	۱-۱- دانش اکولوژی.....
۴	۲-۱- تقسیم‌بندی حوزه‌های بوم‌شناسی.....
۵	۳-۱- مفهوم نگرش بوم‌شناسی.....
۶	۴-۱- مفاهیم مرتبط با محیط‌زیست.....
۷	۱-۵- ناصر بوم‌سازگان.....
۹	۱-۶- انواع اکوسیستم‌های کلان (بیوم‌ها).....
۱۰	۱-۷- انسان و محیط‌زیست.....
۱۱	۸-۱- تاریخچه ارتباط انسان و محیط‌زیست.....
۲۲	۹-۱- شهرهای سالم و پایدار.....
۲۵	۱۰-۱- پایداری محیطی و توسعه پایدار.....
۲۶	۱۱-۱- آلودگی‌های محیط‌زیست.....
۲۷	۱۲-۱- تغییر آب‌وهوا و اثر بر سلامتی انسان.....
۲۹	فصل دوم.....
۲۹	بوم‌شناسی شهری.....
۳۱	۱-۲- بوم‌شناسی شهری.....
۳۲	۲-۲- خاستگاه بوم‌شناسی شهری.....
۳۶	۳-۲- ارتباط بوم‌شناسی شهری با توسعه پایدار.....
۳۷	۴-۲- بوم شهر.....
۳۸	۵-۲- ریشه‌های نظری مکتب بوم‌شناسی شهری.....
۳۹	۶-۲- مراحل مکتب بوم‌شناسی شهری.....
۴۰	۷-۲- نظریه‌پردازان بوم‌شناسی شهری.....
۴۲	۸-۲- نظریه‌ی شهر بوم‌شناسانه.....
۴۴	۹-۲- نقش علوم اجتماعی در پیش برد رشته‌ی بوم‌شناسی شهری.....
۴۶	۱۰-۲- انگاره‌ی تعادل در طبیعت (پارادایم تعادل).....

۴۸.....	۱۱-۲-پیدایش بارادایم عدم تعادل.....
۵۰.....	۱۲-۲-مشروعیت یافتن اکوسیستم شهری در مطالعات بوم شناسانه.....
۵۳.....	۱۳-۲-مصادیق بوم شناسی شهری در برنامه ریزی و طراحی شهری.....
۵۳.....	۱۴-۲-برنامه ریزی منطقه ای زیست بوم محور.....
۵۹.....	۱۵-۲-شبکه های بوم شناسانه شهری.....
۶۰.....	۱۶-۲-اهداف برنامه ریزی بوم شهری.....
۶۲.....	۱۷-۲-توسعه بوم شهری.....
۶۳.....	۱۸-۲-آرمان بوم شهری.....
۶۴.....	۱۹-۲-مشخصه های بوم شهری.....
۶۷.....	۲۰-۲-عناصر توسعه و برنامه ریزی بوم شهری.....
۶۹.....	۲۱-۲-ساختارهای ناهماتنگ با بوم شهر.....
۷۰.....	۲۲-۲-راهکارهای اجرای طرح های بوم شهری.....
۷۰.....	۲۳-۲-استاندارد بین المللی.....
۷۴.....	۲۴-۲-اهداف زمینه بوم شهر (شهری و روستایی).....
۸۷.....	فصل سوم .....
۸۷.....	بهداشت در بوم شهر .....
۸۹.....	۱-۳-بهداشت عمومی شهر در چهارچوب بوم شناسی شهری.....
۹۱.....	۲-۳-آلودگی های هوا.....
۹۲.....	۳-۳-ذرات آلوده با مواد معلق در هوا.....
۹۵.....	۴-۳-جنبه های مختلف آلودگی هوا.....
۱۰۰.....	۵-۳-اشعه ماوراء بنفش.....
۱۰۲.....	۶-۳-مواد آلوده کننده هوا (آلاینده های هوا).....
۱۰۳.....	۷-۳-اثرات بهداشتی آلودگی هوا بر انسان.....
۱۰۴.....	۸-۳-اثر آلودگی هوا بر گیاهان.....
۱۰۴.....	۹-۳-تجوه تأثیر آلودگی هوا بر سیستم تنفسی انسان.....
۱۰۵.....	۱۰-۳-پدیده های ناشی از آلودگی هوا.....
۱۰۵.....	۱۱-۳-وارونگی.....
۱۱۲.....	۱۲-۳-اثرات و پیامدهای انتشار گازهای گلخانه ای و تغییرات اقلیمی.....
۱۱۳.....	۱۳-۳-وقوع حوادث طبیعی.....
۱۱۴.....	۱۴-۳-آثار منفی بر روی ساختار شهرها.....
۱۱۶.....	۱۵-۳-نقش شهرها در انتشار گازهای گلخانه ای و تغییرات اقلیمی.....
۱۱۷.....	۱۶-۳-نقش شهرها در ایجاد و تشدید تغییرات اقلیمی.....

۱۱۸	۱۷-۳ نقش شهرها در کاهش و تحدید تغییرات اقلیمی
۱۱۹	۱۸-۳ تغییرات اقلیمی در مجامع بین‌المللی
۱۲۰	۱۹-۳ مذاکرات UNFCCC
۱۲۰	۲۰-۳ پروتکل کیوتو
۱۲۲	۲۱-۳ گزارش CCPI و جایگاه ایران در مبارزه با تغییرات اقلیمی
۱۲۶	۲۲-۳ تبیین جایگاه انتشار گازهای گلخانه‌ای در شاخص‌های توسعه پایدار
۱۲۷	۲۳-۳ رویکرد سازمان ملل متحد نسبت به انتشار گازهای گلخانه‌ای
۱۳۰	۲۴-۳ راهکارهای اتحادیه اروپا در برابر آلودگی هوا
۱۳۱	۲۵-۳ رویکرد سازمان همکاری اقتصادی کشورها
۱۳۳	۲۶-۳ راهکارهای ایالات متحده آمریکا در چهارچوب توسعه پایدار
۱۳۴	۲۷-۳ راهکارهای انگلستان در چهارچوب توسعه پایدار
۱۳۵	۲۸-۳ رویکرد سایر کشورهای موفق در حوزه توسعه پایدار
۱۴۱	۲۹-۳ رویکردهای مواجهه با تغییرات اقلیمی
۱۴۸	۳۰-۳ جایگاه برنامه‌ریزی شهری در مواجهه با تغییرات اقلیمی
۱۴۹	۳۱-۳ ضرورت اقدام محلی در کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای
۱۵۲	۳۲-۳ نقش برنامه‌ریزی شهری در کاهش انتشار گازها
۱۵۶	۳۳-۳ زیرسیستم‌های شهری مؤثر در کاهش انتشار گازها
۱۷۴	۳۴-۳ جمع‌بندی دیدگاه‌های کاهش کربن
۱۷۸	۳۵-۳ آلودگی‌های شهری؛ مواد زائد شهری
۱۷۸	۳۶-۳ طبقه‌بندی مواد زائد جامد شهری
۱۸۰	۳۶-۲-۱ اثرات بهداشتی زباله‌ها
۱۸۱	۳۶-۲-۲ روش دفن زباله
۱۸۱	۳۶-۲-۳ دفن بهداشتی زباله
۱۸۳	۳۷-۳ نقش فضای سبز در بوم شهر
۱۹۳	فصل چهارم
۱۹۳	تاب آوری بوم شهر
۱۹۵	۴-۱ مقدمه
۱۹۵	۴-۲ تاب آوری
۱۹۷	۴-۳ معیارهای تاب آوری بوم شهر
۲۰۲	۴-۴ شاخص‌های تاب آوری بوم شهری
۲۰۶	۴-۵ مقولات تأثیرگذار بر تاب آوری بوم شناسانه شهر
۲۰۸	۴-۶ الگوی پیشنهادی تاب آوری بوم شناسانه شهر

۲۱۰.....	جمع‌بندی
۲۱۳.....	منابع

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۲۴.....	تصویر ۱- مقوله‌های اساسی مطرح در توسعه پایدار.....
۲۵.....	تصویر ۲- حیطه‌های توسعه پایدار.....
۲۶.....	تصویر ۳- شکل شماتیک از مفهوم توسعه پایدار.....
۳۳.....	تصویر ۴- مفاهیم مورد تأکید در بوم‌شناسی شهری.....
۳۵.....	تصویر ۵- مدل بوم‌شناسی شهری با تأکید بر تعاملات میان انسان و طبیعت.....
۳۹.....	تصویر ۶- مدل بوم‌شناسی شهری.....
۵۰.....	تصویر ۷- محتوای مطالعات در رویکرد بوم‌شناسی در شهر.....
۵۲.....	تصویر ۸- اجزای اصلی اکوسیستم شهری.....
.....	تصویر ۹- از سمت راست: فرآیندهای بوم‌شناسانه، توسعه شهری بدون توجه به فرآیندهای طبیعی، توسعه شهری با توجه به فرآیندهای بوم‌شناسانه.....
۶۰.....	تصویر ۱۰- اهداف کلی برم شهر منطبق بر عناصر برنامه‌ریزی بوم شهر.....
۶۲.....	تصویر ۱۱- یک مرکز بوم شهری الگوی کاملاً عابر محور بدون نیاز به اتومبیل.....
۶۹.....	تصویر ۱۲- فضاهای عمومی و تأکید بر دسترسی سایر محور.....
۸۳.....	تصویر ۱۳- ساختمان‌ها با سقف منحنی، بادگیر و دیوارهای مجهز به وسایل حفظ انرژی.....
۱۲۴.....	تصویر ۱۴- سه دسته رتبه‌بندی عملکرد در گزارش CCPI.....
۱۵۲.....	تصویر ۱۵- ارتباط رویکردهای کاهش و سازگاری در سطح ملی و محلی.....
۲۰۸.....	تصویر ۱۶- شبکه مضامین عوامل تأثیرگذار بر تاب‌آوری.....
۲۰۹.....	تصویر ۱۷- مقوله‌های تأثیرگذار بر تاب‌آوری بوم‌شناسانه شهر.....
۲۰۹.....	تصویر ۱۸- نحوه تأثیرگذاری (مستقیم و با واسطه) مقوله‌های اصلی بر تاب‌آوری بوم‌شناسانه شهر.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۹.....	جدول ۱- نرخ رشد جمعیت و شهرنشینی.....
۲۱.....	جدول ۲- وضعیت آلودگی هوا در برخی از شهرهای جهان.....
۲۲.....	جدول ۳- تغییرات دمای شهر پاریس در دهه‌های مختلف.....
۲۳.....	جدول ۴- گام‌های اساسی در جهت دستیابی به توسعه شهر پایدار.....
۲۶.....	جدول ۵- منابع اصلی آلاینده هوا.....
۴۵.....	جدول ۶- مروری بر مهم‌ترین نظریات ساخت بوم‌شناسانه شهر.....
۶۶.....	جدول ۷- مشخصه‌های بوم شهری.....
۷۲.....	جدول ۸- شاخص‌های ارزیابی ساختمان‌های بلندمرتبه بوم‌شناسانه بر اساس استاندارد HQE.....
۸۵.....	جدول ۹- مسیر تحول دانش بوم‌شناسی و بوم‌شناسی شهری.....
۹۰.....	جدول ۱۰- شاخص‌های زیست‌محیطی انرژی در توسعه پایدار.....
۹۲.....	جدول ۱۱- ترکیب هوای کره زمین.....
۹۸.....	جدول ۱۲- مدل محدوده اتمسفر بر اساس تغییرات دمایی.....
۱۰۹.....	جدول ۱۳- حوادث مهم ناشی از آلودگی هوا و میزان مرگ و میر هر یک.....
۱۱۰.....	جدول ۱۴- استاندارد‌های کیفیت‌هوا.....
۱۱۰.....	جدول ۱۵- آثار مقادیر مختلف کربوکسی همدگلیس بر عوامل روانی، فیزیولوژیکی و بالینی.....
۱۱۱.....	جدول ۱۶- استانداردهای هوای پاک.....
۱۱۳.....	جدول ۱۷- اثرات وقوع تغییرات اقلیمی.....
۱۲۵.....	جدول ۱۸- جایگاه ایران در گزارش CCPI حلی سال-های مختلف.....
۱۲۸.....	جدول ۱۹- شاخص‌های سازمان ملل متحد در محور اتمسفر (۲۰۰۷).....
۱۲۸.....	جدول ۲۰- پرکاربردترین زمینه‌های معیارهای توسعه پایدار.....
۱۳۱.....	جدول ۲۱- معیارهای توسعه پایدار توسط اتحادیه اروپا.....
۱۳۲.....	جدول ۲۲- شاخص‌های توسعه پایدار ایالات متحده آمریکا.....
۱۳۵.....	جدول ۲۳- شاخص‌های توسعه پایدار سایر کشورها.....
۱۴۲.....	جدول ۲۴- مقایسه دو رویکرد مقابله با تغییرات اقلیمی.....
۱۵۸.....	جدول ۲۵- مقیاس‌های فرم شهری و سیاست‌های اثرگذار بر انتشار گازهای گلخانه‌ای.....
۱۶۱.....	جدول ۲۶- کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای از طریق توسعه شهری و طراحی.....
۱۶۲.....	جدول ۲۷- کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای از طریق محیط ساخته شده.....
۱۶۳.....	جدول ۲۸- کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای از طریق زیرساخت‌های شهری.....

جدول ۲۹- کاهش انتشار گازهای گلخانه ای از طریق بخش حمل و نقل.....	۱۶۴
جدول ۳۰- کاهش انتشار گازهای گلخانه ای از طریق جداسازی کربن.....	۱۶۵
جدول ۳۱- مزایا و معایب افزایش تراکم.....	۱۶۹
جدول ۳۲- جمع بندی و خلاصه نتایج حاصل از دیدگاه های گوناگون.....	۱۷۴
جدول ۳۳- تعاریف تاب آوری از دیدگاه اندیشمندان مختلف.....	۱۹۶
جدول ۳۴- مضمون های تاب آوری بوم شهر در آرای صاحب نظران.....	۱۹۸
جدول ۳۵- معیارهای تاب آوری حاصل از دیدگاه های نظری.....	۲۰۲

پیشگفتار

بوم‌شهر ایده‌ای آرمانی برای دستیابی به توسعه پایدار با تأکید بر مؤلفه‌های بوم‌شناسانه است. در این رویکرد شهر به‌عنوان یک سیستم طبیعی و در ارتباط با محیط‌زیست مطرح می‌باشد و انسان به‌عنوان جز اصلی اکوسیستم شهری به‌حساب می‌آید. این رویکرد شهر را برای انسان می‌خواهد به شهر برای اتومبیل‌ها و افزایش سود سرمایه‌داران... بر همین اساس ضروری است تا قوانین و مقررات مربوط به ساخت بوم‌شهر، فرهنگ پذیرش بوم‌شهر میان مردم، مدیران شهر و سایر مسئولان جامعه به وجود آید. تحقیقات لازم برای مکان‌یابی و ساخت بوم‌شهر بر اساس اهداف و معیارهای آن انجام شود و نمونه‌ای مثبت آن به وجود آید.

نکته حائز اهمیت آن است که اگرچه مسئله محیط‌زیست شهری، تغییرات اقلیمی و بوم‌شناسی، امری کلان‌مقیاس است ولی نیازمند عمل در تمامی سطوح از مقیاس جهانی تا محلی است و این مسئولیت با پایین آمدن سطوح پررنگ‌تر خواهد شد. لذا مسئولین محلی و برنامه‌ریزی محلی در مقابله با تغییرات اقلیمی چه در رویکرد کاهشی و چه در رویکرد سازگاری نقش بسزایی دارند.